

Кочерга С. О.,
доктор філологічних наук,
Національний університет «Острозька академія»

ХУДОЖНЯ ТОПОГРАФІЯ В АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ІВАНА ТРУША: БІНАРНИЙ ЕФЕКТ

Модерна доба суттєво збагатила геопоетичний досвід українських митців. Їхній художній світ поповнили нові географічні локуси, які переставали бути абстрактними категоріями, а простором з конкретними природно-ландшафтними особливостями та культурною специфікою. Однак лише в другій половині ХХ ст. з'явилася низка дисциплін геокритичного спрямування, які заохочували розмаїття підходів до вивчення простору, картин світу, і всі вони взаємокоригують один одного.

У сучасних практиках все частіше звертаються до осмислення інтерпретації просторових характеристик представниками різних видів мистецтв. Таке зіставлення дозволяє поглибити розуміння національного та міжнародного метанаративу, характерних для певної епохи. Разом з тим воно розширює горизонти інтермедіального аналізу репрезентації просторових концептів. Таким чином осмислення індивідуальних топографічних мап митців відкриває нові аспекти пізнання, актуальність яких у сучасному глобалізованому світі вкрай важлива. Як зазначає М. Шульгун, *«синтез подорожі й метадискурсу стає органічним і розкриває нові можливості інтерпретації динамічної картини світу і процесу її художньої реценції»* [2, 89].

Мета дослідження полягає у зіставленні художньої інтерпретації топосів Криму, Італії та Єгипту у творчості письменниці Лесі Українки та художника Івана Труша за допомогою геопоетичної, імагологічної та інтермедіальної методологій.

Кін. ХІХ–поч. ХХ ст. став помітною віхою у тривалому процесі, який З. Бауман назвав рухом *«від паломника до туриста»*. На ту пору подорожі не були масовим явищем, а відкриття невідомих раніше країн було можливим переважно для

представників елітарних кіл, серед яких варто виділити митців, котрі повсякчас прагнули нових імагологічних вражень, що слугували імпульсами творчої наснаги. В Україні серед лідерів арт-травелу важливе місце посідали письменниця Леся Українка та художник І. Труш, які деякий час щиро товаришували, але через конфлікти світоглядного характеру втратили приязнь. Обидвоє своєю творчістю уособлюють модерні шукання український митців у річищі європейських тенденцій. Особливо жадібною до подорожей зарекомендувала себе поетеса, яка мріяла про «щасливіші часи», коли вона поїде в Європу «*туристкою*», а не «*пацієнткою*». У листі до Л.М. Драгоманової-Шишманової 28.05.1896 вона зізнавалась: «...*се у мене idée fixe – попати в подоріжжя навколо світа, що поробиш – страсть!*» [1, 419]. Однак зазвичай її мандрівні маршрути були продиктовані рекомендаціями лікарів. Натомість І. Труш мав можливість вести триб життя типового європейця, починаючи зі студентських літ, які проводив у Кракові, Відні, Мюнхені. Та в молодості його повсякчас вабив до себе мальовничий південь, утаємничений схід. Відтак і Леся Українка, і І. Труш, здійснюючи свої приватні плани, черпали нові мотиви для мистецької праці. Прикметно, що маршрути їхніх подорожей нерідко збігалися, адже популярні на той час рекреативні зони зазвичай були центрами пізнання пластів культури, які мали у світовій думці репутацію унікальних.

Є підстави вважати, що Крим очима Лесі Українки спонукав І. Труша до поїздки на Південне узбережжя півострова. Загалом письменниця провела в Криму три роки у період з 1890 по 1908 рр. І. Труш мандрував кримським краєм тричі, і завше восени (1901, 1903, 1904). Основні маршрути митців – від Севастополя через Алупку до Ялти/Алушти. Етнічну своєрідність краю обоє гостро відчували завдяки поїздкам до Бахчисараю. Творчим слідом перебування в Криму для Лесі Українки стали її поетичні цикли «Кримські спогади», «Кримські відгуки», оповідання «Над морем». Ці твори переконливо демонструють динаміку формування модерністського стилю авторки. І. Труш зробив під час подорожі численні етюди на пленері, до яких повертався і в роботах наступних десятиліть. Найяскравіше доробок митця вказаного ареалу репрезентують такі картини, як «Крим»

«Кекенеїз», «Місячна ніч у Криму», «Морський берег», «Скелястий берег», «Кримський пейзаж», «Кипариси над морем», «Генуезька фортеця», «Мечеть» та ін. Саме в Криму маляр вдосконалює особливості ландшафтної композиції та мариністики. Дослідник його творчості Юрій Ямаш небезпідставно стверджує: *«...мозаїчна гра барвами за допомогою вібризму свідчить про причетність Трушевих робіт до імпресіонізму»* [3, 87].

Італія, на відміну від Криму, на ту пору вже мала сталу культову репутацію, що приваблювала мандрівників з усього світу. Перебування у «вічному» місті Римі (1902) стало вінцем художньої освіти І. Труша. Його перші римські етуди величну архітектуру, наприклад, Колізей, передають доволі шаблонно. Натомість, почерпнувши історичні відомості, він емоційно сприйняв шлях до Капенської брами, що відбилось в роботі з оригінальною композицією «Вія Апія». 1908 р. для пленеру він вибирає міфічну Венецію, і передає свої безпосередні враження у низці робіт, які відомі під назвою «Венеція», «Острів Лідо», цикл «Італійські краєвиди». На цей раз у своїх пейзажах з сугестією гармонії, спокою він досяг справжнього ефекту віддзеркалення архітектури у морському плесі.

Леся Українка приїжджала до Італії у пошуках рекреаційної зони (1901–1902, 1903). На жаль, плани про спільну подорож країною з І. Трушем не здійснилися. Сан-Ремо, де вона провела найбільше часу, відображено тільки в листах. Справжній хист мариністки поетеса проявила в циклі «З подорожньої книжки». Італійський досвід авторка сповна використала в драматургійній творчості («В катакомбах», «Руфін і Прісцілла»). Блискуча силуетка Венеції з парадом скульптур на тлі розкішної природи наявна в драмі «У пущі», цей урбаністичний краєвид є прикладом її зрілого таланту візуалізації.

Єгипетський текст обох митців відзначається складною семіосферою зі слідами комунікації різних культур. Труш і Леся Українка перебували в Єгипті в одному хронологічному відтинку: художник – навесні 2012 р., Леся Українка тричі виїжджала в цей край зцілення, аби провести зиму (1909, 1911, 1912). Переважно проводила час у курортному Гелуані. Маршрут Труша, хоч і продиктований іншими цілями, також

засвідчує прагнення уникати туристичної суєти столиці та відкрити для себе призабуті села, багаті на історичні пам'ятки (Саккарі поблизу Мемфіса, Гізе). Леся Українка, як і Труш, була захоплена єгипетською архітектурою пам'яті (піраміди, гробниці), що особливо панорамно відображено в драмі «В дому роботи, країні неволі», центральний топос якого – Мемфіс. Глибоке проникнення в єгипетську цивілізацію засвідчує її праця «Стародавня історія східних народів». Науковці вважають творчість поетеси є зразком *«інтелектуального осмислення культури Арабського Сходу»* (О. Козлітіна). Однак відомі тексти «Ра-Менеїс», «Сфінкс», «Напис в руїні», «Ізраїль в Єгипті» написані до її лікування в екзотичній країні. Безпосередній контакт з Єгиптом радше зумовив ірраціональне осягання духу цього краю за допомогою авторської міфософії, що втілює цикл «Весна в Єгипті». Тогочасний відбиток життя єгиптян знайшов часткове відображення в незакінченому оповіданні Лесі Українки «Екбаль-ганем».

Отже, Леся Українка та І. Труш збагатили географічні дискурси національного мистецтва й літератури. Засобами вербальної майстерності та малярства вони змалювали низку топосів Криму, Італії, Єгипту, а інколи навіть ті самі локуси. У своїх роботах художник і письменниця приділяли увагу як ландшафтам, так і флористичній своєрідності краю, його історико-культурним надбанням, міфософській аурі. Безпосередні подорожні враження вплинули на техніку та ідіостилю митців, які розвивалися у річищі модерністських траєкторій.

Чимало реципієнтів-українців, котрі на той час не могли вільно мандрувати, завдяки авторським картинам світу визнаних митців склали уявлення про невідомі простори, їхню імагологічну самотність і таким чином поглиблювали національну самосвідомість.

Література

1. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів: у 14 т. Т. 11. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 600 с.
2. Шульгун М. Сучасна література подорожей: метажанр, типологія, імагологічний аспект. Київ, 2016. 416 с.

3. Ямаш Ю.В. Труш малює Крим: Кримські сонети Міцкевича у творчості Івана Труша. Львів, : 2018. 194 с.

Кулешір М.М.,

викладач,

Київський національний лінгвістичний університет

ЗОБРАЖЕННЯ ДЕПОРТАЦІЇ ЕТНІЧНИХ ГРУП У ПОПУЛЯРНІЙ ПІСНІ

У 2016 році Україна посіла перше місце у міжнародному пісенному конкурсі «Євробачення». Перемогу здобула Джамала – молода українська співачка кримсько-татарського походження, справжнє ім'я якої Сусана Джамаладінова. А у 2023 році за версією британського видання *The Guardian* композиція «1944» посіла третю позицію у рейтингу пісень-переможців за всю історію «Євробачення»[1].

Пісня «1944» написана двома мовами: англійською та кримськотатарською. Вперше на «Євробаченні» звучала композиція з використанням кримськотатарської мови. Композиція присвячена трагічній сторінці в історії кримськотатарського народу, яка пов'язана з депортацією кримських татар у травні 1944 року. Власне, в той історичний період наприкінці II Світової війни з Кримського півострова було депортовано фактично всіх представників етнічних народів, які населяли Крим: кримські татари, німці, італійці, греки, турки, вірмени, болгари. На півострові проводився спеціально для депортацій перепис населення, аби точно знати, в якому помешканні хто проживає. На світанку 18 травня представники НКВС з'являлися в оселях кримли [2]. Кримці мали кілька хвилин на збори. За ці лічені крихти часу люди могли взяти хіба що свої документи. Кримці залишали все, що вони плекали все своє життя: дім, город, сад, виноградники. Прощалися з кримським сонцем і морем – своєю улюбленою батьківщиною, де жили з діда-прадіда, підтримуючи споконвічні традиції та етнічну культуру. Обривався налагоджений уклад життя, втрачався дім і батьківщина. Починалося невідоме – зі